

SOCIÁLNÍ A HOSPODÁŘSKÉ DĚJINY

bibliografické údaje o tisku (příp. popis textu v rukopisu) a též odkazují na všechna dosud publikovaná relevantní bibliografická kompendia. Popisy prozrazují velkou zběhlost autorů nejen v jim „domácí“ inkunabulistikce, ale také v kodikologii. Interpretace zjištěných údajů v monografické studii pak prozrazuje hluboké znalosti o knižní kultuře jagellonského věku.

Zdánlivě suchý katalog ve svém čtivě napsaném úvodu přibližuje vnitřní svět možná literárně nejnadanější osobnosti jagellonského období. Kromě nesporných odborných kvalit knihy, jež v mnohých otázkách může sloužit jako metodický návod dalším badatelům, je možné ocenit také její pěknou grafickou úpravu s použitím barevné reprodukce Mařákova obrazu Hasištejna na přebalu.

JINDŘICH MAREK

Jiří KEJŘ, *Die mittelalterlichen Städte in den böhmischen Ländern. Gründung – Verfassung – Entwicklung*, Böhlau, Köln – Weimar – Wien 2010 (= *Städteforschung A/78*)

450 s., ISBN 978-3-412-20448-8

V roce 1998 vyšla kniha Jiřího Kejře o vzniku městského zřízení v českých zemích v češtině, současné vydání v prestižní řadě *Städteforschung*, vydávané Institutem pro srovnávací dějiny měst münsterské university, představuje překlad nijak nezměněného textu do němčiny; oproti české verzi byly připojeny pouze konkordance místních jmen (česko-německá a německo-česká) a vynechán věcný rejstřík. Autor výklad koncipoval od problematiky pramenů a jejich terminologie k obecnějším otázkám typu trhů, městského práva a správy, úlohy žebrových řádů při urbanizaci či měšťanstva jako nově vznikající společenské vrstvy.

Recenze českého vydání ocenily precizní právněhistorický výklad a jejich pochvalná slova nelze než opakovat. Kejřova kniha je postavena na systematickém zhodnocení diplomatického materiálu 13. století a hluboké znalosti domácí a zahraniční odborné literatury k problematice nejstarších právních dějin středověkých měst. Její výsledky a přínosy zůstávají i po čtrnácti letech od prvního vydání nepominutelné a bez přehánění lze konstatovat, že jde o základní práci určující směr bádání a právní interpretaci počátků středověkých měst v našich zemích.

Stejně jako chválu však nelze zamlčet ani výhrady, které zazněly rovněž již při prvním vydání. Autor úvodem oprávněně upozorňuje na nezbytnost mezioborové spolupráce při výzkumu počátků měst, na význam archeologie, avšak v přístupu k tématu ani v bibliografii se tyto postuláty neprojeví. V posledních dvou desetiletích přitom archeologie středověkých měst zaznamenala nebyvalý rozmach a kniha Jana Klápště představila velmi plastický pohled na vznik středověkého města v širokém kontextu proměn 13. století. Opomíjením výsledků mediévalní archeologie a novějších regionálních prací zůstaly v anotované knize nepřijemné chyby, jako např. při výkladu brněnského burgu a nejstarších dějin města. Je to škoda, neboť Kejřova kniha zůstane na dlouhou dobu základním informačním zdrojem pro zahraniční badatele.

Nové vydání této práce ale nutí též k zamyšlení. Zatímco archeologů zabývajících se středověkými městy jsou desítky, historici, kteří by dokázali následovat Kejřovu cestu právněhistorického výzkumu, bolestně chybí. Stejně jako se právní historiografie neobejde bez dalších oborů, zůstává naše poznání minulosti bez precizních rozborů právní problematiky neúplné. Kejřova práce představuje pro následování základ více než solidní. Najde v dohledné době pokračovatele?

TOMÁŠ BOROVSKÝ

Krzysztof KOWALEWSKI, *Rycerze, włodycy, panosze. Ludzie systemu lennego w średniowiecznych Czechach*, Instytut Historii PAN, Wydawnictwo Neriton, Warszawa 2009

230 s., ISBN 978-83-7543-088-2

Výzkum lenního institutu v českých zemích se soustřeďuje především na zpracování konkrétních lenních soustav. Je to pochopitelné, neboť komplexnost a zároveň jistá neuchopitelnost celé problematiky činí jakýkoli pokus o širší zpracování velmi složitým. Ani monografie Krzysztofa Kowalewskeho si nečiní nárok na syntetické zpracování a omezuje se na dílčí otázky fungování lenního práva v panovnické doméně. V každém případě je ale nutné počín polského medievisty přivítat, neboť prodat se nepřehlédnou houštinou často protirečících si pramenů vyžadovalo bezesporu mnoho času i trpělivosti.

Ve vstupní kapitole pochopitelně nechybí úvahy o počátcích lenního institutu v Čechách se všemi obligátními problémovými okruhy (návaznost lenního práva na starší domácí služební vztahy a s tím související otázka, zda se měnila spíše terminologie, nebo kvalita těchto vazeb; zakladatelská úloha Bruna ze Schauenburku a případně i Přemysla II. Otakara; význam zisku Chebska pro šíření lenního systému atd.). Lennímu institutu v nadsázce přisuzuje Kowalewski podobnou úlohu, jakou sehrálo při „modernizaci“ země ve 13. století městské či emfyteutické právo. Bezpochyby zajímavým detailem je připomenutí privilegia, jež umožňovalo Vokovi I. z Rožmberka vytvářet lenní vztahy na svých panstvích. Jihočeský rod totiž lenní institut ani později nezaváděl, a naopak se u lenních majetků, které do svých držav získal,

snažil o alodizaci. Právě počínání šlechty, která se při úpravách služebných vztahů opírala především o starší domácí zvyklosti, je v kontrastu se snahami panovníků, v jejichž plánech měl lenní institut posloužit jako nový nástroj organizace královské domény.

Kowalewski se ve svém výkladu neomezuje jen na tradiční pohled „shora“, tedy ze strany panovnické moci, ale důsledně mapuje i právní a sociální postavení vrstvy královských leníků. Využívá přitom i sémantické metody, která přes všechna úskalí přináší cenná zjištění. Autor přesvědčivě spojuje vrstvu manů s pojmem panoš, který indikuje služebnost a v sociální hierarchii šlechty stojí níže než vladyka, držitel svobodného statku. Nicméně i když je služebnost hlavním významovým polem termínu panoš, je třeba při jeho vyhodnocování postupovat opatrně, zejména pokud jde o mladší výskyty. Slovo „zpanošet“, užívané pro některé panské rody, neznamená jejich upadnutí do služebné závislosti, ale prostě zchudnutí. Cenný je rozbor článku LXXVI Maiestas Carolina, pojednávající o královských služebnících, kteří se chtějí nazývat vladyky (wladykones je i v latinském textu). Kowalewskeho výklad je zde komplexnější než úvahy Josefa Macka, který interpretoval uvedený jev v kontextu „pýchy urozenosti“; nicméně i tak je třeba si položit otázku, zda za úsilím o označování vladykou nebyla snaha o alodizaci manských statků. Pokud chtěl dotyčný prokázat svobodný charakter své majetkové držby, mohlo k tomu posloužit právě „vladyctví“ – ať již domnělé, či skutečné.

Velkou pozornost věnuje Kowalewski jagellonské epoše, která je obecně chápána jako doba pozvolného úpadku lenního systému. Do jisté míry se snaží rehabilitovat činnost krále Vladislava II., který učinil řadu kroků k upevnění královské domény a příslušných lenních systémů, byť jeho snaha nebyla příliš účinná. Bude ještě třeba zprokumat, jako roli v této souvislosti sehrálo zrušení odúmrti roku 1497. Kowalewski ho vnímá především jako těžký úder pro činnost dvorského soudu coby vrchní instituce lenního práva v Čechách. Důležitý nicméně byl i fakt, že zrušením odúmrti panovník ztratil možnost vytvářet nová léna, tak jak se to dařilo například Václavu IV.

Velkou pozornost věnoval Kowalewski královským lenním systémům, které přešly do vlastnictví či držby šlechty. Rozšiřuje zde výklad Josefa Macka, který barvitě popsal snahu bývalých královských manů o zachování svých práv i prestiže. Závěrečná čtvrtina knihy pak mapuje období „krize“ lenního systému, jejíž